

Strafferett og samfunnsstruktur

Av professor, dr. philos. NILS CHRISTIE, Oslo

Det følgende blir en sosiologs forsøk på å formulere noen synspunkter på rettsvesenets situasjon i et samfunn av vår type. Med rettsvesen har jeg i tankene den virksomhet som utføres av rettens representanter — politi, påtalemyndighet, forsvarere, domstoler og straffepersonell — for å hindre lovbrudd eller reagere på lovbrudd når slike oppdages. En rekke viktige temaer er av plass- og tidshensyn holdt utenom fremstillingen. Det gjelder ikke minst spørsmålet om kriminaliseringens (eller avkriminaliseringens) omfang. Andre temaer er yderst ufullstendig behandlet. Men noe skal vi vel også ha å diskutere på den kommende kriminalistkongress.

Rettsvesenet tilhører neppe de dominerende samfunnsinstitusjoner. Det som skjer innen rettsvesenet påvirker neppe de andre institusjoner mer enn disse andre påvirker rettsvesenet. Endringer innen teknikk og industri er viktigere. De tvinger fram endringer i alle andre samfunnsinstitusjoner inklusive rettsinstitusjonen, mens endringene innen denne bare i beskjeden grad virker tilbake på de andre.

Når det likevel er viktig å analysere rettsinstitusjonen, skyldes det to forhold.

For det første: rettens gang er av betydning i seg selv. Selv om rettsvesenet ikke i det hele tatt skulle være i stand til å påvirke samfunnets lovulydighet med et fnugg, så var det likevel viktig at de rettslige tiltak mot lovbrudd og lovbrøtere ble utført i overensstemmelse med idealer som ethvert samfunn har nedfelt om hvorledes slike ting skal gjøres. Forebyggelse og løsning av konflikt, enten det er mellom individer, mellom stat og individ, eller mellom organisasjoner, er og blir som oftest oppfattet som å være etisk sett meget viktige handlinger. Så lenge samfunnene er samfunn, har menneskene bygget inn i seg normer om riktige og gale handlinger, om avgjørelser og om konfliktløsninger. Et rettssystem som i stor grad tar vare på slike idealer, er et bedre rettssystem enn ett som i liten grad tar vare på dem.

For det annet: De institusjonelle bindinger er sjelden fullstendige. Selv om det som skjer innen teknikk og økonomi dominerer samfunnsutviklingen, findes det stadig et visst slingsmonn. Om skole og kirke og rettsvesen ikke representerer de dominerende samfunnsinstitusjoner, spiller det likevel en viss rolle hva som skjer innen dem. Men kanskje mest indirekte. Jeg tror ikke rettsvesenet i særlig grad kan bidra til noen direkte reduksjon av kriminaliteten. Men rettsvesenet kan bidra til å skape sam-

funnsforhold som reduserer kriminaliteten. Rettsvesenet kan bidra til å legge forholdene til rette for former for sosialt liv som minker kriminaliteten.

Men med dette er vi i et hoveddilemma i det moderne industrisamfunn; at dette har et kriminalitetsproblem som springer ut av at det har for lite av det bygdesamfunnet til tider kunne ha for mye av, men samtidig alt for mye av det bygdesamfunnet fullstendig manglet. Høyt industrialiserte samfunn har for lite av den sosiale kontroll bygget inn i det daglige liv. Det skaper overmoden grobund for enkelte individuelle former for lovbrudd. Samtidig er disse industrisamfunn preget av at det er vokst fram en lang rekke enheter — byråkratier, skoler, bedrifter — som er så store og maktfulle at det som skjer i og mellom dem er fullstendig utenfor rekkevidde av rettsapparatet slik som dette vanligvis fungerer. Hovedutfordringen for rettsvesenet i et moderne industrisamfunn må formodentlig være å finne fram til virkemidler som motvirker *begge* disse mangler. Hovedvanskeligheten er at svært mange tenkelige virkemidler mot den ene type problem bare øker vanskelighetene ved den annen type problem. Vi må forsøke å famle oss fram mot et rettsvesen som tar vare på begge typer behov.

1. Domstolene

Alt øker. Unntatt domstolene. *Tabell og diagram 1* viser hvorledes antall dommere har utviklet seg over tid fra 1815 til 1971. Eller rettere sagt; *ikke* har utviklet seg. I forhold til folketallet er det i dag ansatt færre dommere i landet enn i 1815. Enda mer ekstrem blir krympingen innen domstolsvesenet om vi ser den i forhold til veksten innen andre områder. Antall leger stiger dramatisk etter 1860, psykologer og sosialarbeidere kommer hastig til mot slutten, til og med prestetallet holder følge med befolkningsutviklingen. Bare dommere minker og minker.

De minker på lang sikt. Men de minker også i det korte perspektiv. *Tabell og Diagram 2* viser den relative fordeling av statens midler til rettsvesenet i sin alminnelighet og til domstolene i særdeleshet. Diagrammet viser den prosent av statsbudsjettet som hvert år gis til Det Kongelige justis- og politidepartement i årene fra 1938 og fram til 1970, det er den øverste linje i diagrammet, og så nederst ser vi den prosent som går til domstolsvesenet. Det går jevnt nedover fra halvannen prosent av det hele i 1938/39 og ned til en kvart prosent i 1970. Domstolene aktes høyt, men gis lite.

Det er min tro at disse diagrammene kan hjelpe oss til å forstå noe viktig om det norske samfunnet. Og at vi, hvis vi klarer å låse opp til forståelsen, også vil kunne være bedre rustet til å gi råd om fremtid.

Hva er det som foregår?

Bare det vanlige. Dommere skjærer gjennom konflikter og gir rett til den ene part. Det forutsetter at det er parter som ser hverandre som parter. Og som gidder å bråke. Eller med andre ord: at konflikten betyr noe. At partene betyr noe, i hvert fall så mye at det har noen hensikt å bringe en sak til doms.

Tabell 1. Antall prester, dommere, leger, psykologer og sosialarbeidere i Norge fra 1815—1970 pr. 100 000 innbyggere.

Prester abs.tall	Dommere abs.tall	Leger abs.tall	Psyko- loger abs.tall	Sosial- arb. abs.tall	pr. 100 000 innbyggere					Befolkning
					Prester	Dom- mere	Leger	Psyko- loger	Sosial- arb.	
1815	400	96	160		45.19	10.84	18.07			885 000 ¹⁾
1844	450	94	259		34.22	7.14	19.69			1 315 107 ²⁾
1864	567	116	354		33.75	6.90	21.05			1 680 585 ²⁾
1875	610	106	463		33.64	5.84	25.53			1 813 424 ¹⁾
1885	679	138	610		34.15	6.94	30.68			1 988 418 ²⁾
1895	700	139	910		31.58	6.27	41.06			2 216 120 ²⁾
1905	720	157	1 210		31.12	6.78	52.29			2 313 549 ³⁾
1919	635	158	1 370		24.20	6.02	52.21			2 623 976 ²⁾
1930	731	163	1 775		25.97	5.79	63.07			2 814 194 ¹⁾
1940	760	163	2 500	12	24.08	5.16	79.18	0.38		3 156 950 ¹⁾
1950	828	178	3 754		25.25	5.42	114.48			3 278 546 ¹⁾
1960	1 372	227	3 839	191	38.20	6.32	106.90	5.31		3 591 234 ¹⁾
1966	1 622		4 847	328	43.20		129.11	8.73		3 753 628 ⁴⁾
1968			5 175	380			135.50	9.95		3 818 983 ⁴⁾
1970				500		5.91		12.89	30.72	3 877 386 ⁴⁾
1971	231			1 200						3 905 160 ⁴⁾

¹⁾ Statistisk Årbok tab. 4 s. 5.

²⁾ Interpolert med basis i Statistisk Årbok tab. 4 og 5.

³⁾ Historisk Statistikk 1968 tab. 19 s. 42.

⁴⁾ Statistisk Årbok tab. 5 s. 5.

Kilder:

- 1) Akademikere i norsk samfunnsstruktur 1800—1950. Aubert et al., *Tidsskrift for samfunnsforskning* nr. 4, 1960, ss. 185—204.
- 2) Tallene fra 1960 er fra *Folketellingen 1960*, 3. hefte, tab. XI, s. 220.
- 3) Tallene for psykologer er fra *Psykologen*, nr. 10, 1. okt. 1977. Tallene for 1940 og 1970 er fra *Psykologi og psykologer i Norge*, red. av Åse Skard, Oslo 1959, og er omtrentlige.
- 4) Prestetallet 1966 er fra *Det norske samfunn*.
- 5) Legetallene etter 1950 er fra *Helsestatistikken 1968*.
- 6) Sosialarbeidertallene er medlemmer i Norsk Sosionomforbund fra starten i 1959 til i dag. Muntlige opplysninger fra forbundet. Det egentlige antall ligger noe høyere.
- 7) Dommertallet i 1971 er tatt fra *Statskalenderen 1971*. Alle tall bør tolkes varsomt, da de mange forskjellige kilder ikke garanterer absolutt homogene kategorier.

Diagram 1.
 ANTALL PRESTER, DOMMERE, LEGER, PSYKOLOGER OG
 SOSIALARBEIDERE I NORGE
 FRA 1815—1970 PR. 100.000 INNBYGGERE

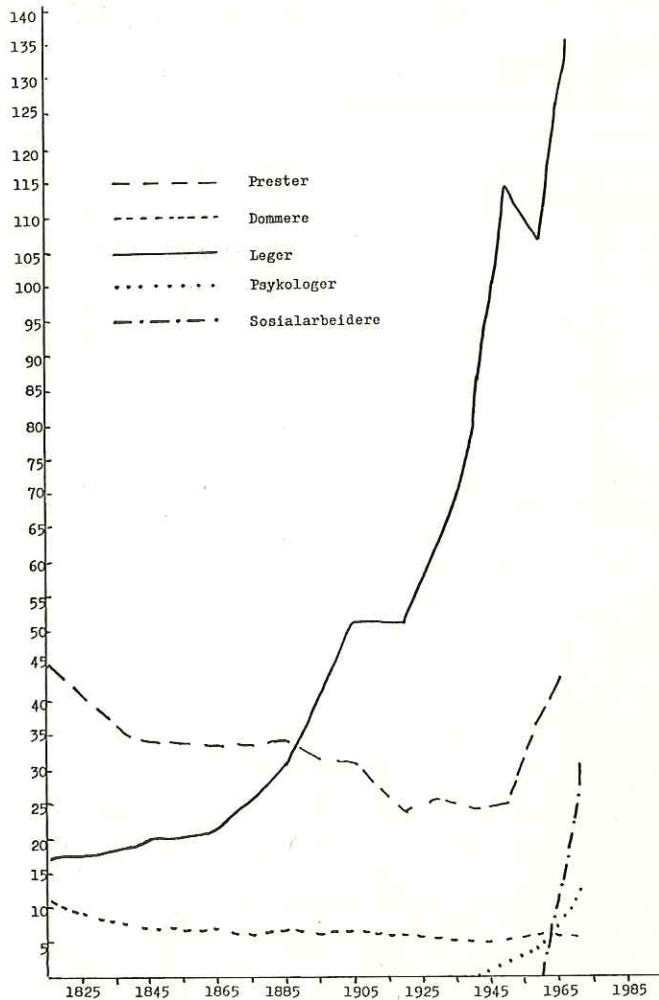
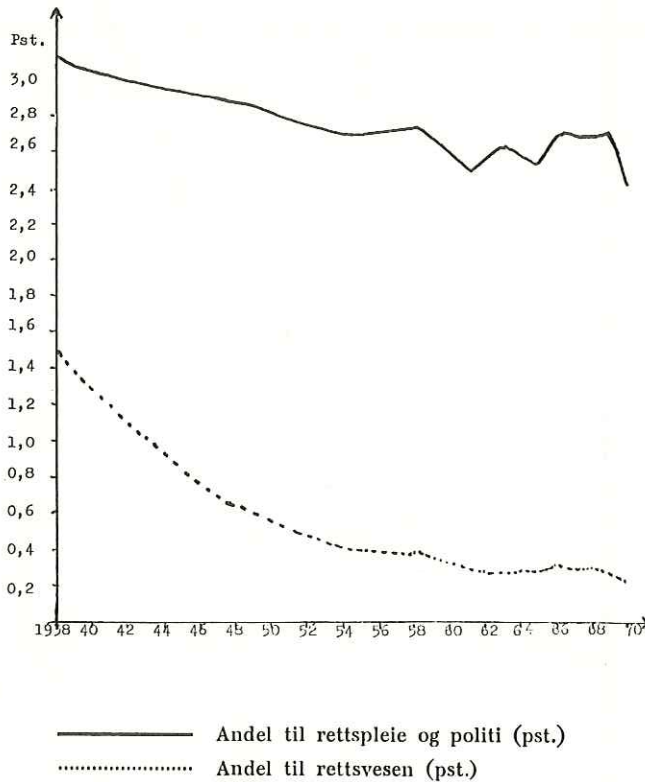

Diagram 2.
STATENS NETTOUTGIFTER TIL RETTSPLEIE OG POLITI
SOM ANDEL AV STATSKASSENS TOTALUTGIFTER
1938—1970

Kilde: Offentlige utgifter og kostnader ved rettspleie og politi. 17. november 1971 KEJ/LK

Diagram 3.
ANTALL STATSANSATTE PR. 1000 INNBYGGERE 1890—1970

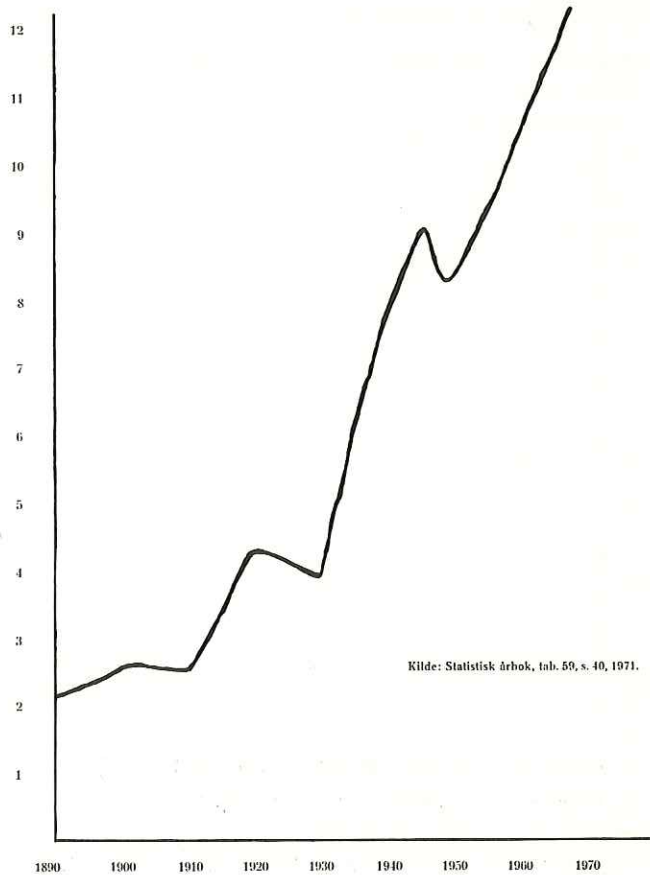

Diagram 4.
 STATSFORVALTNINGENS TOTALE UTGIFTER 1930—1960
 (Mill. kroner)

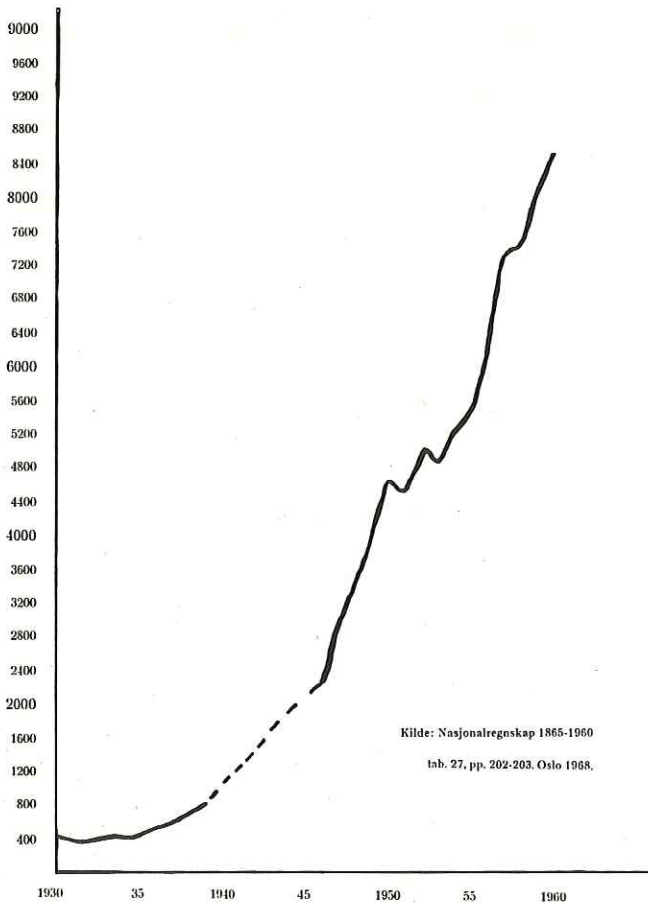

Diagram 3 gir én god grunn til at ingen bråker. Her ser man utviklingene i antall statsansatte fra 1890 til 1970 pr. 100 000 innbyggere. Det er samtidig et diagram over avgjørelser tatt ut av lokalsamfunnet. Det blir tilsvarende ubetydelig hva som der foregår. *Diagram 4* viser det samme målt i penger. Her er mye lokalt konfliktstoff grundig fjernet, gjort om til budsjettposter og tekniske avgjørelser et sted langt, langt borte. Det lille tette samfunn hadde et stort potensial for konflikt. Partene var vevd inn i eldgamle, fast knyttede relasjoner. Hvor her oppsto knuter, ble de uløselige, og derved en fristelse til vold, eller til domstolsbruk. Nettopp den upartiske tredjemann blir her av helt sentral betydning for å få det tette samfunn til å fungere. Han blir viktigere jo tettere dette samfunn er.

Men om vi så langsomt kryper vekk fra denne samfunnsform, så blir også tredjemannen gradvis av mindre og mindre betydning. I en samfunnsform hvor hele mennesker stadig møtes mindre, og det isteden blir sektorer som streifer hverandre, der blir den tredje mannen i form av dommer et unyttig påheng. Sektorer uten felles fortid og, hvis de ikke ønsker det, også uten fremtid, hvorfor skulle de bringe en sak for dommer? De streifer hverandres spor, men behøver ikke få mer med hverandre å gjøre. Avstand og muligheten for isteden å søke annet selskap blir et alternativ til domstolsbehandling av konfliktstoffet. A-historiske sektorer blir ikke så lett låst fast i varige konflikter med andre folks like A-historiske sektorer. Tid og sted bringer sektorene fra hverandre, personer i potensiell konflikt kan investere i andre sektorer og med andre relasjoner. Alternativet til dommeren er å forlate feltet og investere i nye relasjoner istedenfor å klare opp i de gamle. Og det er jo nettopp hva man *ikke* kan gjøre i det lille tette samfunn med maksimal synbarhet. Et nederlag i en sektor — at man ikke står på sin rett, at gjerder blir flyttet en meter uten protest — vil her få konsekvenser langt utover den aktuelle sak. Nettopp fordi gjennomskinneligheten er så stor vil alle få vite, et nederlag blir kjent av alle og får konsekvenser for alles oppfatning av alle deltakere i dramaet. Det finnes ingen vei ut og det må derfor bli kamp. Direkte, eller for domstol.

Med løsere bånd blir det annerledes. Det avspeiles i mangelen på vekst i domstolene. Men det avspeiles også i den enorme vekst i de andre profesjonene. Veksten i mange av disse profesjoner som har med mennesker å gjøre kan etter mitt skjønn i noen grad forklare som et forsøk på å erstatte tapte hellheter, som et forsøk på å forklare både for andre og en selv hvem man er og hvorfor. Noen av disse profesjonsutøvere er for individene som historikere er for samfunnet. De gjenskaper fortiden og bringer perspektiv fremover. De representerer et funksjonelt alternativ til det lille samfunn.

Men derved skjer hva vi kunne kalle „vitenskapeliggjørelsen av konflikt“. De ekspanderende profesjoner er slike som spør om hvorfor, om årsaker, om forklaringer. De forsøker å bringe delene sammen for på ny å forstå. Derved forskyves oppmerksomheten. Det skjer en overgang fra vurdering til forklaring.

Deltakerne i det lille systemet trengte ingen forklarerer. De opplevde situasjonen som om de hadde det hele og fulle bilde. Kanskje de til og med hadde det. Når konflikter oppsto, behøvde de ikke å bruke energi og oppmerksomhet på å forstå, men på å vurdere. Å bringe psykiatri inn i bildet, ville vært en helt utrolig fornærmelse. Men i det store, uoversiktlige samfunn, der omformes mange av problemene. Fra å være moralske blir de empiriske, det blir et spørsmål om fakta istedenfor moral. Eller rettere sagt: man kommer ikke lenger enn til empirien. Normer og verdier er selvfølgelig viktige også for de nye profesjonene, men mer implisitt, tatt for gitt som en refleksjon av de private normer og verdier hos den individuelle profesjonsinnehaver. Adferdsprofesjonene er giret til å forstå, ikke avgjøre, i konflikter hvor alle momenter er kjent. Fordi forståelsesbehovet er blitt så enormt i vår type samfunn, samtidig som behovet for å få løst konflikter er minket, går det ned med domstolene og opp med adferdsforståespåerne.

Det er ikke bare gått tilbake med rettsvesenets relative betydning og særlig med domstolsvesenets. Men det spesifikt rettslige i rettsvesenet er det også gått tilbake med. Retten er på mange måter smittet av sine omgivelser. Det moteriktige er å være vitenskaplig. Slik vil også loven være. Det finnes mange eksempler. Tiltroen til kriminologi er den ene. Her fikk loven sin egen lille vitenskap, en som kunne hjelpe dommeren, fortelle ham hvorfor lovbrysteren hadde forbrudt seg, og hvordan man skulle holde ham vekk fra lignende feiltrinn i fremtiden. I tråd med hovedutviklingen innen det omliggende samfunn ble perspektivet forskjøvet fra vurdering av onde handlinger, og over til forståelse av gjerningsmenn. Det gjorde dessuten mange ting enklere. Den klassiske dommeroppgave er å avklare og å avveie. Ved lovbrudd blir dommeroppgaven å avveie om det påklagede har funnet sted, deretter hvor galt det er, og endelig hva som i følge samfunnets normer bør følge den gale handling. Men nettopp en vitenskapeliggjøring kan tillate dommeren å *unnslippe* noen av disse vanskelige avveininger. Hvor det ikke dreier seg om å vurdere, men om å forstå grunner til adferd, der blir dommeren en doktor, finner ut hvorfor, og dessuten sier hva som kan gjøres for at lovbrysteren ikke skal forgå seg enda en gang.

Det byrdefulle verv som moralist ble i adskillig utstrekning skiftet ut med et fremtidsrettet blikk på rehabilitering, en utskifting som var spesielt enkel å foreta siden det ved en lykkelig

tilfeldighet viste seg at mange av de gamle institusjoner og tiltak for straff og gjengjeldelse akkurat like godt kunne anvendes for de nye fremadrettede rehabiliterende tiltak. Også for dommeren kom personen i sentrum. Også for dommeren ble det sentrale å forstå personen, og å finne ut hva som kan gjøres for å få forandret hans adferd.

Dette får som sidevirkning at rettsvesenet ytterligere mister muligheter for å virke som en katalysator for rettslige konflikter. Hvor *personen og fremtidsrettede tiltak mot denne står i sentrum* for oppmerksomheten, der gis det mindre inspirasjon til drøfting av spørsmål om hvor alvorlig lovbruddet var, hvordan det skulle *vurderes* i forhold til andre lovbrudd, hvor stor *pris* det burde kreves av gjerningsmannen, eller hva som eventuelt kunne være alternative måter å *gjøre opp for seg på*. Og tendensen øker ved alle ekspertene som inviteres inn i rettsalen. Psykiatere, psykologer og sosialarbeidere setter personen i sentrum. Dommeren blir en administrator, og vanlige folk skjønner mindre og mindre. Retten blir en sak for eksperter, og ikke for folk. Det lille samfunn er visnet, og mye av konfliktstoffet med det. Men skaper ikke det store samfunn *nye* konflikter? Vil ikke rettsbehovet utvikle seg på samme måte? Vil ikke de store enheters samfunn også skape nye, store behov for gammeldags domstolsavgjørelser; avklaring av hva normene sier om organisasjonenes innbyrdes forhold, og avgjørelse hvor tvil hersker?

Neppe. I hvert fall ikke uten at noe annet også finner sted. Som Aubert (1965) har påvist, er store enheter lite glad i domstolsløsninger. Dommere skjærer igjennom. Resultatet blir svært ofte en alt eller intet løsning, den ene gis rett, den annen urett. De store organisasjoner foretrekker å gå til en meglingsmann eller en eller annen form for voldgift. Det er ofte billigere, raske, og med større muligheter for avgjørelser som treffer midt på treet.

Annerledes kunne det vært om de store organisasjoner ble kontrollert med samme metoder som individer blir kontrollert, og også trukket for retten når lov ble krenket. Men det ville kreve et kontrollsystem giret nettopp til å få innsyn i de store organisasjoner. Et slikt system har vi ikke.

Annerledes kunne det også være om de vanlige individer eller små organisasjoner ble gitt mulighet for å aksjonere mot de store. Individet eller den lille organisasjon har langt mer å vinne ved en alt eller intet avgjørelse. Men vansken ligger jo her nettopp i at motparten er så enorm så den enkelte blir lammet. Det krever et fantom som Ralph Nader¹⁾ for å få hull på General Motors, — han har vel dessuten ikke klart det — og noe liknende for å oppnå prinsipielle endringer innen norske direktoratet.

¹⁾ Jfr. hans bok: *Unsafe at any Speed*.

Vil domstolsvesenets stadig minkende betydning fortsette? Jeg tror ikke det. Jeg tror vi står ved et skille, eller kanskje alt har passert det. Men det kan dyttes mer og sterkere i retning av økt anvendelse av domstolene i deres opprinnelige funksjon — i vår type samfunn. Og jeg mener det bør dyttes. Domstolene avspeiler samfunnsutviklingen, men kan også i noen grad sette sitt preg på denne utvikling.

De første symptom på hva som er i kommingen, kan man skimte innen kriminalpolitikken. Det er blant fagfolk, i utland som i innland, en voksende uvilje mot all den oppmerksomhet som gis til den lovulydige *person*, og den lille oppmerksomhet som gis til *vurderingen av hans lovbrudd*. En grunn til uvilje er en dyster rekke med forskningsresultater som synes å vise at det ikke hjelper noe alt det ekspertene finner på å gjøre med personen, tilbakefallet til nye lovbrudd blir det samme uansett behandlingstyper. En annen grunn til uvilje er at man oppdager at det i behandlingens navn skjer mange grove former for urett. Ved å se på person istedenfor gjerning, glemmes det svært ofte at det som tilsiktes som behandling, kan oppleves som straff. Innesperring på anstalt oppleves som straff uansett dommerens gode ønsker. To studier av forholdet viser begge at såkalte „behandlingsorienterte“ dommere har en tendens til å gi fullmakt til lengre innesperring i anstalter enn ikke behandlingsorienterte dommere. (Wheeler 1966 og Hogarth 1971). De sistnevnte i god betydning gammeldage moralister i dommerstanden oppfatter anstaltene omtrent slik, som klientene oppfatter dem, og blir derved mer tilbakeholdne med å plassere medmennesker slike steder. En tredje grunn til uviljen er at vi begynner å forstå mer av den rettslige løsnings særpreg. Men alt dette er bare en del i en helhet. Innen alle menneskeprofesjonene kan man spore tegn i retning av en dypere innsikt om og bekymring over hva det nå egentlig er man foretar seg, og tilsvarende ønsker om å få slippe selv — som profesjon — å løse alle de moralske problem som viser seg når man begynner å skimte helheter. Den utvikling som i første omgang tvang domstolene ut av bildet, den har noen selvopphørende trekk. Med økt profesjonell innsikt gjenoppdager man mennesker som del av sosiale system, med normative konflikter. Man kommer til en grense hvor verdier må prioriteres, hvor teknisk profesjonelle løsninger oppleves som utilstrekkelige, og hvor det ikke lenger blir innlysende at den profesjonelles private verdisystem gir tilstrekkelig veiledning.

Og dette igjen er bare et ledd i en enda større helhet. Situasjonen er ikke bare en hvor profesjonene begynner å få så mye innsikt at de kommer tilbake — og bringer oss tilbake — til utgangspunktet. Den er også en hvor mange utenom profesjonenes rekke begynner å få innsikt og kvalifikasjoner som gjenoppliver

de gamle moralske dilemmaer. Utdannelsessamfunnet gir så mange så meget trygghet at tvil får ny grobunn. Den gamle anelse fra mangel Legmann om at mye nymotende kunnskap egentlig bare er noe godt juks (Torgersen 1972) møtes med en liknende tvil fra kunnskapsinnehaverne, — tvil om nå denne kunnskapen egentlig bringer oss særlig langt når det gjelder å løse de store problem som har med godt og ondt og riktig og galt og menneskelig samliv å gjøre. Det er blitt så mange eksperter omkring at flere blir trygge nok til å våge å lytte til gutten som sier at så vidt han kan se, har ikke Keiseren noen klær på kroppen. Han er like naken som alle eksperter som forsøker å gi vitenskapelig begrunnede svar om hva som er riktig og hva som er galt.

I 1952 utga Herbert Tingsten sine berømte artikler om at ideologiene var døde. De lykkelige demokratiene — som han kalte oss — hadde løst alle de store konflikter og var enige om alle de vesentlige mål. Norge var litt avvikende med noen attergløymere i form av kristendom og avholdssak i utkanten, men ellers gjensto bare detaljarbeidet, det rent tekniske opprensning. Politikk var blitt kjedelig, det kunne ikke oppta et levende menneske. Tingsten var den første, men han ble ikke alene. I 1956 kom franskmannen Raymond Aron med sin bok om ideologier som opium for de intellektuelle. I 1959 kom amerikaneren Seymour Martin Lipset inn på temaet i boka om det politiske menneske, og året etter kom Daniel Bell med boken "The End of Ideology".

Så kort tilbake. Men det så ut slik, dengang. Et perspektiv på domstolsvesenet ved de tider ville vel nærmest ha tilsagt å legge det ned, eller gjøre de vesentlige restene til helt og fullt en sak for eksperter. Denne ytre situasjon er på få år radikalt endret. Det vil sette spor innen domstolsvesenet. Og det bør sette slike spor. Et levende samfunn er et kranglevorent samfunn. Hvor partene slutter å slåss, der dør samfunn. Men striden må gis former som er akseptable for både parter og samfunn.

Jeg kan ikke her oppta plass til en konkret drøfting av forslag som kunne påskynde endringsprosessen. I steden vil jeg bruke tilmålt plass til en drøftelse av straff, og grunner for straff.

2. Om ord

Det står kulde om straffen. Den føles både av mottaker og avsender. Virksomheten passer heller ikke med tidsånden. Mye gjøres for å dempe kulden og for å skape harmoni med tidsånden. Ord kan dempe mye. Jeg begynte med, i min egen skisse, å kalle dette avsnitt for „sanksjonssystemet“. Slik omtales det vanligvis i faglitteraturen. Da blir det liksom noe nøkternt og greit over saken.

Men det er jo galt. Det tar vekk nærheten til det vesentlige. Derfor: Dette avsnitt vil i hovedsak dreie seg om straff, om onder som er ment å være onder. Vi vil ha straff. Jeg vil det. Jeg finner det riktig enkelte ganger. Men det er, ofte samtidig, både uriktig og vondt. Og så forsøker jeg som så mange å komme ut av dette dilemma med ord som sanksjon istedenfor straff. Lignende kamouflasje skapes med ord som innsatt istedenfor fange, med betjent istedenfor fangevokter, med enerom istedenfor selle og så selvfølgelig både først og sist med oppdragelse eller behandling istedenfor straff. I Sverige er til overmål hele fengselsvesenet gitt navnet „Kriminalvården“.

Noen vil innvende at ord kan lede tanken. Ved å opphøye fangen til pasient, kan han komme til å få det som en pasient, ved å kalle en anstalt for skole, kan man bli tvunget til å gi oppdragelse. Men den kriminalpolitiske fortid er full av eksempler på det motsatte. Ord fører ikke alltid til handling som gir ordene et reelt innhold, de bidrar tvert om ofte bare til at vi aksepterer tilstander vi ikke ville akseptert om ordene hadde vært mindre skjulende. Det gir etter mitt skjønn alt i alt best beskyttelse til den svakeste part i et tvangsforhold om midlene kalles ved sine harskeste navn.

3. Om tidsånd

Men det er mer enn ord som her støter. Det er ikke bare at straffen er en tilsiktet pine. Men det er til overmål en pine med irrasjonelle trekk. Det skurrer. Det er vanskelig å få gitt en *rasjonell begrunnelse* for hvorfor og hvordan vi reagerer på lovbrudd og lovbrutere. I vår fremtidsorienterte kultur er det dessuten uvant å skulle orientere seg *bakover* mot begåtte ugjerninger. I vår smertedempende kultur er det også uvant å skulle *utdele pine* for pinens egen skyld. Og med vår likhetsideologi er det vanskelig å fordøye at så mye av straffen sentreres *om noen på forhånd sterkt skadede befolkningsgrupper*.

Det er mye i utakt, mye som er irrasjonelt i forhold til vårt dominerende kulturmønster. Dette har vi forsøkt å rette på i Norge, som i andre rasjonelle industrisamfunn. Vi har forsøkt å modernisere reaksjonssystemet ved å erstatte straff med behandling. Vi har også forsøkt å beskytte oss ved internering. Eller vi har forsøkt å øke rasjonalitetsnivået ved å forankre straffeutmålingen i det nødvendige for å avskrekke andre fra å begå lovbrudd. La oss se på dette i tur og orden.

4. Helbredelse for lovbrudd

Dette har vært en hovedbølge i moderne kriminalpolitisk ideologi. I vårt land ble tvangsarbeid for alkoholbrukere opprinnelig

innført under den forutsetning at det var behandling det dreide seg om, og senere har ideene dukket opp i mange forskjellige forbindelser. Det har ligget mye godt både av tro og tanke, særlig tro, bakom denne utvikling, selv om vi — etterpåkloke som vi nå har muligheter for å være — med noen skepsis kan registrere at ideene passet med datidens ideer og spesielt gjorde det særdeles mye enklere å anvende tvang overfor store grupper av medborgere enn det ville være om man ikke påsto at de ble behandlet. I dag ser vi nokså klart at tankene om behandling av lovbrutere på ingen måte kan brukes som fundament for oppbyggingen av et rasjonelt reaksjonssystem mot lovbrudd.

For det første fordi en stor del av lovulydigheten begås av rasjonelle mennesker. Det er som vi har sett vanlig å begå lovbrudd. Det er vanlige mennesker som gjør det. Det blir antagelig mer og mer vanlig jo dårligere den primære kontroll får anledning til å virke. Å bygge opp et reaksjonssystem på en sykdomsmodell faller derved på sin egen urimelighet.

Dessuten, de ganger man har forsøkt er det gått dårlig. Behandling er knyttet til erfaringsvitenskapene. Derved åpnes for forskning.

Det er to hoveier å gå i denne forskning.

Den første er å analysere tiltakene som anvendes overfor lovovertredere, og så spørre seg selv om *de ligner* det som vanligvis lanseres under etiketten behandling eller oppdragelse. Man utforsker selve *fenomenet*, det som gjøres med lovovertrедeren som ledd i behandlingen, og så sammenligner man det — element for element — med hva som skjer innen f. eks. sykehus eller pleiehjem.

Det er viktige likheter mellom disse fenomenen. Fengselet og hospitalet har begge preg av det som kalles *totale* institusjoner, det er slike hvor man nesten fullstendig forlater sin gamle identitet, hvor man oppholder seg døgnet rundt, hvor personalet innbyrdes deler med hverandre informasjon om fangene eller pasientene, hvor det sentrale skillet går mellom de ansatte og de andre, hvor det blir en lukket verden, og hvor det som skjer derinne blir det viktigste.

Likevel er det forskjellene som dominerer. Utgangspunktet ved lovbrudd er *skam*. Det er gjort noe galt, ellers ville ikke samfunnet grepet inn.

Men dette gale er jo ingen *varig tilstand*. Lovbruddet er en konkret *handling* i en fortid. Men *lovbryteren* er en rolle. De færreste som har begått et lovbrudd opplever seg som lovbrutere. Det vanlige er å oppleve sitt lovbrudd som preget av helt spesielle omstendigheter. En tilleggsstraf for svært mange som kommer i fengsel er at de derved kommer sammen med *lovbrytere*, — i motsetning til dem selv som har begått noe som nesten ikke er et lov-

brudd engang. Sentralt i behandling for lovbrudd må formodentlig være å hindre overtagelsen av en kriminell identitet, altså å hindre at man ser på seg selv som bærer av en kriminell rolle. Det er noe uvirkelig i at dette skulle kunne hindres ved at man bringer sammen i ett hus mennesker med den samme skam og med det samme behov for å beskytte seg mot degraderingen. Til overmål kommer inn at utgangspunktet for det hele — lovbruddet — jo gjerne har vært en del av en total situasjon, og ikke bare er personbestemt.

Den annen hovedvei i studiet av „behandling for lovbrudd“ er utforskning av reaksjonenes virkninger.

I prinsippet er dette en enkel fremgangsmåte. Man tager en lovovertreder, gjør noe med ham, og ser hvordan det virker. I praksis er det både tungt og kostbart. Fanger som har vært underkastet forskjellige reaksjonsformer har forskjellig tilbakefall til ny kriminalitet. Men det behøver ikke skyldes forskjeller i type straff eller behandling. Det kan skyldes forskjeller fanger eller behandlede i mellom. Det er ikke tilfeldig hvem som havner hvor. Før måling av virkninger kan skje, må disse forskjeller fangene i mellom nøytraliseres. Det kan gjøres på to hovedmåter. For nokså like grupper lovbrøyttere kan man få dommeren til å trekke lodd om hvor de skal havne, for deretter å måle om det blir noen systematiske forskjeller i tilbakefallet blant disse tilfeldig fordelte. Eller man kan ved hjelp av statistiske metoder forsøke å korrigere for forskjellene mellom de personer man underkaster forskjellige reaksjonsformer, for på denne måten å få rendyrket virkningene av det man gjør med dem.

Det synes for noen umiddelbart innlysende at hvis man klarer å kontrollere for dette, så vil man finne at enkelte former for straff eller behandling må være mer virkningsfulle enn andre. Opphold i en behandling sinstitusjon eller i et sykehus må vel by på større muligheter for å hindre tilbakefall enn opphold i fengsel eller tvangsarbeidshus, små anstalter må utvilsomt være bedre enn store, behandling i frihet må være mer effektivt enn behandling i lukket anstalt, intensivt tilsyn må være bedre enn passivt tilsyn. Det finnes et hav av rimelige formodninger, og vitenskapen har da også trofast gitt seg i kast med den lite takknemlige oppgave å få bekreftet det selvfølgelig, alt det som alle vet så godt fra før, at de bekreftelser som forskerne kommer med, bare blir en bekreftelse på deres naive evne til å bruke en million kroner for å bevise det alle fornuftige mennesker har visst hele tiden.

Forskerens trøst i denne situasjon er at han stort sett *ikke* har vært i stand til å bekrefte noen av disse så åpenbart selvfølgelige hypoteser. Nesten alle undersøkelser om individualpreventive virkninger har vært dypt nedslående. Man har stort sett *ikke* kunnet få bekreftet alle de vanlige formodninger om at behand-

ling er bedre enn straff, at små fengsler er bedre enn store, eller at intensivt tilsyn med lovovertrедere er bedre enn overfladisk. Ja, ikke en gang behandlingseksperiment i frihet later til å gi påviselig bedre resultat enn gammeldags fengsel (McClintock og Bottoms 1968). Bengt Börjesons resultater (1968) tyder riktignok i retning av at ikke-fengsel gir mindre tilbakefall enn fengsel. Karen Berntsens og Karl O. Christiansens undersøkelse (1965)²⁾ tyder likeledes i retning av at intensivt sosialarbeid i fengsel gir noe minsket tilbakefall. En tredje undersøkelse fra Karl O. Christiansen, Mogens Moe og Leif Senholt (1972) kan tolkes i samme retning. Det er en fortreffelig studie av effektiviteten av forvaring og særffengsel sammenholdt med mer tradisjonelt fengsel. Hovedkonklusjonen er: „Trods betydelige anstrengelser er det ikke lykkedes os at påvise nogen signifikant forskel i resultatene for de fire behandlingstyper“ (Statsfengsel, særffengsel, forvaring i Horsens og forvaring i Herstedvester). På et tilleggsspørsmål fra Straffelovrådet modifierer imidlertid noen av forfatterne denne konklusjon i det man ved fornyet analyse mener å kunne konstatere at forvarede — de som har fått en tidsubestemt straff — på lengre sikt klarer seg signifikant bedre enn innsatte i stats- eller særffengsel. M. a. o.; det er ikke påvist forskjeller i det relative antall personer som faller tilbake etter de forskjellige reaksjonsformene, men blant dem som faller tilbake er det senere færre gjentatte residiv blant tidligere forvarede. Men det dreier seg om forskjeller som i praksis blir meget små. Resultatet — basert på statistiske korreksjoner — strider mot hva Kassenbaum, Ward og Wilner har funnet ved en svær eksperimentell undersøkelse som nylig er publisert i USA. Hovedtendensen i den store strøm av undersøkelser som har sett dagens lys i årene etter den annen verdenskrig går i retning av de manglende forskjeller. Ut fra det hensyn at lovovertrедeren ikke skal falle tilbake til ny kriminalitet er det av liten betydning hvilken reaksjonsform som velges.

De små og omdiskuterte forskjeller som måtte finnes kan under ingen omstendighet være tilstrekkelige til å benyttes som begrunnelse for utformning av reaksjonssystemet mot lovbrudd: overensstemmelse med en „behandlingsmodell“.

5. *Internering av lovbrыtere*

Men om de ikke kan helbredes, så kan de i hvert fall interneres, så er vi kvitt dem den tiden. Det er også en løsning. Men upraktisk og dyrt. Vi setter 10 000 personer i fengsel pr. år i Norge. Det blir hurtig mange innesperrede om vi ikke slipper ut like mange.

²⁾ Jeg har personlig vært noe i tvil om tolkingen av denne undersøkelsen, men er senere blitt overbevist av forfatterne om at mine innvendinger ikke har vært holdbare.

Og det er dyrt å ha dem der. Et fangedøgn koster 100 kroner. Skal vi utvide kapasiteten, blir det hurtig dyrere.

Men de farlige må vi vel kunne kvitte oss med?

Ja, noen få vil vi kunne klare, men bare noen få. Det skyldes at de fleste farlige handlinger begås av slike som ikke før har vist tegn til å ville begå slike handlinger. Da har vi jo ikke stort å stille opp på forhånd. Dessuten: også blant slike som har vist tegn til tidligere farlighet kommer vi hurtig i trøbbel. På basis av statistiske metoder er vi i stand til å forutsi tilbakefall til lovbrudd. Vi vet at en mann som er straffet åtte ganger før har over 80 prosent sjanse til å begå det niende lovbrudd, så her er vi gode til at spå. Men også her tar vi feil, av og til. Og nå er problemet, at med de farlige handlinger, da tar vi ikke bare feil av og til, men meget ofte. *Vår treffsikkerhet blir dårligere jo sjeldnere den er den handling vi skal forutsi.* Det beste anslag jeg har sett om forutsigelse av voldskriminalitet går i retning av at for hver korrekt forutsagt voldsforbryter, må man regne med åtte falske positive, d. v. s. slike som ligner på alle målbare egenskaper, men som likevel ikke ville begå noen voldsforbrytelse. Og dette er forutsigelser med statistisk raffinerte metoder, og ikke med det langt skrøpeligere „kliniske skjønn“ som vanligvis anvendes.

Men med dette er vi jo midt oppe i både praktiske og etiske dilemmaer. Praktiske, fordi vi får en opphoping av egentlig ufarlige i fengslene, etiske fordi vi jo her bryter radikalt med våre vanlige spilleregler. Vi er vanligvis villige til å la ti syndere gå fri for at ikke én uskyldig skulle dømmes. Men ved internering av muligens farlige lovbrøyttere måtte vi jo sperre inne åtte ufarlige for at den niende ikke skulle få mulighet til å forgå seg på ny.

6. Til annens skrekk

En siste mulighet for en rasjonell forankring av straffen ligger i å pine den ene for at den annen skal ta skrekk. Han som pines blir ikke bedre, det så vi i avsnittet om helbredelse. Men andre kan bli bedre, eller ihvert fall avholde seg fra lovbrudd de ellers ville begått. Dette er hva som ofte omtales som den almenpreventive virkning.

Her vet vi mindre, men så er da også problemene større og vanskeligere avgrensbare enn ved spørsmålet om helbredelse og om internering av lovbrøyttere. Sterkest står formodentlig det almenpreventive resonnement når det gjelder *politiets virksomhet*. Her har vi erfaringer som i hvert fall sier noe om de helt ekstreme tilfelle, hvor politiet fjernes fullstendig. Det går også fullstendig galt. Politiløse dager i København og Montreal tyder på et meget kraftig oppsving i kriminaliteten i slike situasjoner inntil borgerne eventuelt tar saken i egen hånd og organiserer et vikarie-

rende politi. Formalisert kontroll synes helt nødvendig, i hvert fall innen byene i industrialiserte samfunn. Men *hvor mye mer* som trengs i tillegg til den direkte kontroll, det vet vi nesten intet om. Spiller det noen rolle for den alminnelige lovlydighet i de aller fleste tilfelle om intet skjer utover pågrepelse og politiforhør i noen timer, om én prosent av de anholdte senere straffes, om ti prosent senere straffes, om halvparten . . . om alle? Og hvor stor rolle spiller straffens strenghet? Gjør det noen forskjell om pågrepne gjør opp for segg i stillhet eller stilles ut på torget, eller om de soner i dager, i måneder, i år eller i ti-år, — eller om det skjer med lemmer og liv?

Jeg mener at det spiller en rolle. Men innen overordentlig vide og foreløpig ukjente grenser.

Volumet av straff som et samfunn utdeler er antagelig i høy grad tradisjonelt bestemt. Det vil avhenge av straffesystemets kapasitet, av hvor mye personell som finnes, av antall fangeplasser, av gammel vane. Det vil sjelden ligge noen samlet plan, en klar bevissthet bakom det totale volum. Men så skal man da heller ikke vente seg store effekter om volumet øker eller minker. Ganske nylig er det kommet to interessante eksempler på det siste. California har lenge sett med stor bekymring på økingen i fangetallet, særlig i ungdomsinstitusjonene. Bekymringen har kanskje ikke først og fremst hatt humanitære grunner. Men det blir for dyrt. Fra 1966 har man derfor satt i gang et kjempeprogram for å oppmuntre lokale vernelag til *ikke* å sende lovovertredere over til ungdomsinstitusjonene, men i stedet satse på å holde flest mulig av dem ute i det fri. Vernelagene får en viss ekstra økonomisk støtte for hver enkelt lovovertreder de vanligvis ville sendt, men nå ikke sender til ungdomsanstalt. Støtten er et fragment av hva det ville kostet å ha vedkommende innesperret. Resultatet har vært en dramatisk nedgang i antall ungdomsfanger i California. Velkjente institusjoner står tomme, planlagte er ikke bygget. (Smith 1972, Karl O. Christiansen 1972). I staten Massachusetts har man gått enda mer radikalt til verks og i løpet av de siste par år stengt samtlige lukkede anstalter for ungdomsforbrytere. Av et belegg på flere tusen er såvidt jeg har kunnet bringe i erfaring i høyden et par hundre, muligens færre, overført til mentale sykehus og andre institusjoner. Fra denne staten foreligger ingen samlet rapport, men noen dramatiske utslag — i noen retning — later ikke noen av disse eksperimentene å ha hatt. Det er formodentlig meget vide grenser for reaksjonsbehov.

Likevel: I samfunn hvor mennesker ikke lever så tett at omgivelsenes mening gir styring nok, der er det vel rimelig å anta at sterkere lut må til, at formelt utporsjonerte onder noen ganger må følge den lovlydige handling for at andre ikke skal følge det dårlige eksempel.

Men kjerneordene her er de vide og ukjente grenser. For de betyr at vi i *de konkrete saker* får særdeles lite veiledning av et almenpreventivt resonnement. Spesielt blir dommeren dårligere hjulpet enn han ofte later til å tro. Nesten alle paradeeksemplene om almenprevensjonens virkninger gjelder en helt annen situasjon enn den dommeren står overfor når han skal velge den konkrete reaksjon i det enkelte tilfelle. Dommeren er bundet av en straffutmålingstradisjon som gjør at han normalt må treffe valg mellom sanksjoner som står hverandre nokså nær — tre eller seks måneders fengsel, eller i høyden betinget kontra ubetinget — mens eksemplene om almenprevensjonen gjelder massive forskjeller i stimuli som politikontroll kontra ikke-politikontroll. Almenprevensjonseksemplene sier at ytre sosial kontroll er særdeles virkningsfull overfor former for kriminalitet som ikke er styrt av dype og spontane indre drifter. Men når det gjelder de almenpreventive virkningene av den enkelte domsavsigelse, av langvarig kontra kortvarig fengselsopphold, eller ubetinget kontra betinget, da har vi ingen data å falle tilbake på. Når det gjelder det som her formodentlig må være det sentrale spørsmål, nemlig virkningen på person A av at B straffes på en bestemt måte, da er vi presset tilbake til sunn fornuft og alminnelig folkevett.

Det er ikke det dårligste å anvende. Men det er viktig å ikke gjøre tiltroen ekstra stor ved å formode at folkevettet til overmål også er basert på viten, til og med vitenskap.

La meg for sikkerhets skyld legge til:

Hele dette resonnement betyr ikke at jeg mener at domstolene kunne legge ned hele sin virksomhet uten at det fikk noen som helst konsekvenser for borgernes lovlighet. Selvfølgelig har summen av straffutmålinger visse konsekvenser. Om ingen straffer ble utmålt, ville bunnen falle ut av reaksjonssystemet. Vi ville komme i en situasjon lik den som oppstår når politiet går til streik, og vi ville få øking i visse former for lovbrudd. Og omvendt, hvis alle promillekjørere ble idømt femten års fengsel, ville det formodentlig også få konsekvenser — denne gang i retning av minsket promillekjøring (og hastig endring av en lov). Men særlig praktiske er jo ikke disse eksemplene. Dommeren må velge mellom nyanser et sted særdeles langt fra konstruerte ekstremer. I dette valg er sikkert henvisningen til almenprevensjonen ham til stor trøst. Men nettopp hvor han må ferdes, er henvisningene til almenprevensjonen spesielt dårlig fundert. Domstolenes kanskje mest aktuelle problem på dette område er angitt i straffelovens § 52 hvor det bestemmes at fullbyrding av straffen kan utsettes såfremt verken hensynet til den alminnelige lovlighet eller hensynet til å avholde domfelte fra nye straffbare handlinger gjør det påkrevd å fullbyrde straffen. Individualpre-

ventiv forskning stiller ham her fritt. Men det gjør også forskning om almenprevensjonen. Vi vet stadig intet om den almenpreventive effekt av ubetinget kontra betinget fengsel. De engelske erfaringer om promillekjøring går på virkningene av opplysning plus strikt politikontroll. Straffene har vært mildere enn dem vi anvender i Norge, og det har ikke vært forsket på virkningene av dem sett uavhengig av politikontroll og opplysning. Spesielt vet vi intet sikkert om hvorledes en betinget dom kombinert med høy bot og eventuelt kjørekorssinndragning ville virke. Spredte opplysninger tyder nærmest på at høy bot ville oppleves som tyngre straff enn kort fengsel av en stor del av promilleklientelet.

Noe bør følge noen handlinger. Men vi vet ikke hva, hvor mye, eller hvordan. Heller ikke ut fra hensynet til annen manns skrekk får vi veiledning som gir mulighet for en *rasjonell forankring* av straffen i det individuelle tilfelle.³⁾

7. Om formål.

Kanskje det er blindgater vi er inne i når vi famler etter et rasjonelt fundament for den straffende virksomhet. Kanskje det er slik at begrunnelser varierer, fra epoke til epoke, fra samfunn til samfunn. Men bakom skiftende begrunnelser skimtes likevel noen forbløffende regelmessigheter. Intet sosialt system er uten straff, enten i form av nektelser av goder, eller direkte påførelse av onder. Den interessante variasjon ligger ikke først og fremst i utøverens grunner, men i deres handlinger. De sentrale spørsmål blir da ikke hvorfor det straffes, men hvordan og hvem.

8. Et spørsmål om moral.

Men med dette er vi etter mitt skjønn kommet vesentlig lenger. Fasadepynnten er plukket bort, vi ser forhåpentligvis at det dreier seg om onder som er ment å være onder. Det har ikke vært mulig å finne fram til et rasjonelt grunnlag for den straffende virksomhet. Vi fratar goder eller påfører onder, men vi makter ikke ut fra vanlige rasjonelle målrettede standarder å redegjøre for hvorfor. Derved er vi stort sett uten veiledning fra de vanlige adferdsvitenskapene. Men det har vi vært hele tiden. Nå bare vet vi det, og ser derfor at vi må klare oss på annet vis.

Dette annet vis må være å la etiske standarder overta styringen. Straffeutmålingen må komme tilbake til moralen.

Derved er intet sagt om strenghet. Moralismen kan være hård eller mild, den kan lede til påførelse av store onder eller små. Poenget er at spørsmålene blir opplevet som de moralske spørsmål de er, at vi kan få bevisstgjort hva som foregår, og at vi der-

³⁾ For en nærmere drøftelse, se Andenæs (1950) og (1966), samt Christie (1971).

ved kan få ført *en rasjonell drøftelse om hvilken type moral* som her skal legges til grunn.

Jeg kan personlig vanskelig forstå annet enn at dette vil lede oss i retning av et straffesystem som både er gjerningsorientert, og gjengjeldelsesorientert. Det vil — med noen unntak — lede oss til å klassifisere handlinger etter hvor moralskt forkastelige de var, og så la denne forkastelighet avspeiles i de onder som påføres gjerningsmannen. Hvor argumenter om målbare virkninger av det man gjør med lovovertræderen svekkes, der blir det tilsvarende naturlig å la seg styre av hva som ansees som rettferdig og rimelig. Men dette vil selvfølgelig være noe annet i dag enn i går, ikke minst p. g. a. tradisjonell kriminologisk forskning omkring gjerningsmennesenes egenskaper. Dette er jo nettopp en forskning som viser at gjerningsmennene som fanges inn av rettsapparatet som oftest er så belastede, så svake og så fattige at de i høy grad er straffet alt *før* de begikk den gjerning som det rettferdig og rimeligvis må reageres imot.

Mye kan tyde på at det kreves tilbakevending til en egentlig meget gammel arbeidsdeling mellom ekspertene og politikerne på dette område. Med den sterke formålsorientering innen strafferechtspleien har spesielt juristen fått dominere for meget, og har også vært anvendt til å besvare de gale spørsmål. Det er etter mitt skjønn både i utgangspunkt og i hovedsak politiske spørsmål det her dreier seg om. Jurister er gode til f. eks. å avgrense kategorier av uønskede handlinger. Men det er en urimelighet å be dem å komme med forslag til *hvor gale* de gale handlinger er. Og det er en urimelighet å be dem utforme hovedlinjene i et straffesystem. Det må være politikere som her trekker opp hovedlinjer. Juristene er trenet til å være tekniske sekretærer. De kan ikke bedre enn andre uttale seg om hva som er rettferdig. Og da bør det være de andre.

Jurister vil heller ikke være bedre enn andre til på lovgivernivået å avgjøre hvilke onder som bør påføres gjerningsmannen. Men på ny er de ekstra gode til å avgrense kategorier. Det kan gjelde typer av onder. Og det kan gjelde typer av hensyn som bør tas ved straffutmålingen. De færreste blant oss vil ha et system bygget på øye for øye. Vi trenger utpenslede kategorier for hva et rimelig samfunn synes det skal ta rimelig hensyn til. Vi trenger juridisk hjelp til formulering av egenskaper ved lovovertrædere som vi som samfunn mener det er riktig å ta hensyn til når onder påføres. Hvilken vekt bør tillegges ung alder, ikke for å behandle den unge, men fordi man ikke kan vente vanlig vett? Skal det gis fradrag i pine for høy alder, for sykdom, for fødsel utenfor ekteskap, for bedragersk ektemann eller drikkelig far? Hvor stort fradrag? Skal mange sammenstøtende handicaps telle mer enn ett enkelt? Finnes det noen øvre grenser for

fradragsberettiget lidelse? Blant tilbakefallsfanger brukes av og til ordet „sonet på forhånd“. De har enkelte ganger en følelse av at det er samfunnet som skylder dem noe, og ikke omvendt, og at de for hver dag de sitter inne får et større og større krav på samfunnet. Går det an å få fanget inn noe av dette i en rasjonell strafferett basert på rettfærdig gjengjeldelse? Her er det vi trenger jurister til det jurister er spesielt gode til. Så får politikere velge og gradere de kategorier de mener det er rimelig å anvende, og så får dommere på neste trinn benytte de utleverte kategorier til det som de på sin side er spesielt gode til, nemlig å avveie de kryssende hensyn ved valg av de rette kategorier.

Nils Christie

LITTERATUR

- Andenæs, Johs.*: Almenprevensjon — illusjon eller realitet? Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab, 1950, 33, s. 103—133.
- Andenæs, Johs.*: Straff og almenprevensjon. Tidsskrift for Rettsvitenskap, 1966, 79, s. 1—47.
- Aron, Raymond*: Opium of the Intellectuals. USA 1962, 324 s.
- Aubert, Vilhelm*: Rettssosiologi. Utgitt av Institutt for rettssosiologi og forvaltningslære. Oslo 1965, 116 s. Stensilert.
- Bell, Daniel*: End of Ideology. On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties. Glencoe 1960, 416 s.
- Berntsen, Karen og Karl O. Christiansen*: A Resocialization Experiment with Short-Term Offenders. Scandinavian Studies in Criminology. 1965, vol. 1, s. 35—54.
- Börjeson, Bengt*: Om påföljders verkningar. En undersökning av prognosen för unga lagöverträdare efter olika slag av behandling. Stockholm 1968, 259 s.
- Christiansen, Karl O., Mogens Moe og Leif Senholt*, i samarbeid med *Ken Schubell og Karin Zedeler*: Effektiviteten af forvaring og særængsel m. v. En kriminologisk efterundersøgelse af lovovertrædere henført under straffelovens § 17, stk. 1, og indsat i forvaring, særængsel eller statsængsel, samt et forsøg på en vurdering af disse reaktioners effektivitet. Foretaget på foranledning af straffelovrådet. Statens trykningskontor, Danmark. Betænkning nr. 644, 1972, 431 s.
- Christiansen, Karl O.*: Om at affolke fængsler. Politikens kronik 1972, 6. juni.
- Christie, Nils*: Forsking om individualprevensjon kontra almenprevensjon. Lov og Rett, 1971, s. 49—60.
- Hogarth, John*: Sentencing as a Human Process. Canadian Studies in Criminology, Toronto 1971, Vol. XII, 434 s.

- Kasselbaum, Gene, David A. Ward & Daniel M. Wilner*: Prison Treatment and Parole Survival: An Empirical Assessment. N.Y. 1971, XIII, 380 s.
- Lipset, Seymour Martin*: Political Man. The Social Bases of Politics. N.Y. 1959, 432 s.
- Tingsten, Herbert*: Från ideer till idyll. Den lyckliga demokratin. Stockholm 1967, 210 s.
- Wheeler, Stanton* og medarbeidere: Agents of Delinquency Control, A Comparative Analysis. Stanton Wheeler: Controlling Delinquents. N.Y. 1966, s. 31—60.